

A középkori városi régészeti kutatás a régészettudomány egyik legfiatalabb – a 20. század második felében meginduló – témaköreinek egyike. Kutatási módszerei, úgy a terepi feltáró munka, mint a napvilágra kerülő emlékek értelmezése a régészet egyik legnehezebb, ám annál izgalmasabb és eredményekkel kecsegtető feladata. Vác történelmi belvárosában a városi régészeti kutatások több évtizedes múltra tekintenek vissza. A Piac utcai mélygarázs területén zajló leletmentő feltárás méretében mindeddig a legnagyobb kiterjedésű. Eredményei új megvilágításba helyezik a város múltjáról, helyrajzáról, építészetről kialakított eddigi elképzeléseket. A lelőhely a középkori német város központjához, a mai Március 15. térhez közel eső polgárházak gazdasági udvarait és kertjeit őrizte meg. A 13. századtól a 18–19. századig tartó időszakban a város mindennapi életének emlékei, a polgárság építményei és használati tárgyai maradtak fenn. Ezek fejlett kereskedelmi, gyakran külföldi kapcsolatokra mutatnak. Az ásatási eredmények ismertetése a régészeti leletanyag hagyományos összehasonlító elemzésével, korabeli frott és térképes források felhasználásával, valamint a kerámia-, az állatesont- és a botanikai leletanyag természettudományos vizsgálatával együtt történt meg. A szerző és munkatársai által elvégzett ásatási és feldolgozó munka eredményei a középkori és kora újkori Vác további, elsősorban helyrajzi kutatásainak megkerülhetetlen pontjává válnak, s egyúttal a középkori városkutatás ismeretanyagát gazdagítják.

www.martinopitz.hu

Régészeti kutatás a középkori Vác német városrészében

Mészáros Orsolya

Mészáros Orsolya

Régészeti kutatás a középkori Vác német városrészében

A Piac utcai mélygarázs területének
megelőző feltárása

Martin Opitz Kiadó

Mészáros Orsolya

Régészeti kutatás a középkori Vác német városrészében

A Piac utcai mélygarázs területének megelőző feltárása

Archaeological Research in the German quarter of Medieval Vác.

The preliminary excavation of the area of the underground parking garage at Piac utca

Szerzőtársak:

Csippán Péter

Grynaeus András

Kenéz Árpád

Kreiter Attila

Pető Ákos

Szvath Márton

Viktorik Orsolya

OPITZ ARCHAEOLOGICA

7.

Mészáros Orsolya

Régészeti kutatás a középkori Vác
német városrészében

A Piac utcai mélygarázs területének
megelőző feltárása

Archaeological Research in the German quarter of Medieval Vác.
The preliminary excavation of the area of the underground parking garage at Piac utca

Szerzőtársak:

Csippán Péter
Grynaeus András
Kenéz Árpád
Kreiter Attila
Pető Ákos
Szvath Márton
Viktorik Orsolya

Martin Opitz Kiadó
Budapest, 2016

A kézirat kiadását a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatta. /

Sponsored by National Research, Development and Innovation Office

Pályázati azonosító: PUB 117227

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

Vác város kataszteri és az Althann-telekkönyvi térképet ingyenesen rendelkezésre bocsátotta:

Vác Város Levéltára, Váci Egyházmegyei Könyvtár

Lektorok / Proofreaders

Régészeti fejezetek / Archaeological chapters: Feld István, Miklós Zsuzsa

Archaeozoológiai fejezet / Archaeozoological chapter: Bartosiewicz László

Archaeobotanikai fejezet / Archaeobotanical chapter: Gyulai Ferenc

Angol fordítás / English translation: Domanovszky Dorottya

Fémleletek fejezet angol fordításának lektora / Proofreader of translation of the chapter of Metalwork Finds:
Chris Sullivan

Olvasószerkesztő / Copy editor: Bertók Krisztina

Képfeldolgozás, képszerkesztés / Image processing and editing: Zoltán Sándor Péter, Bicskei József

Borítóterv /Cover design:

auri grafika

ISBN 978-963-9987-17-3

ISSN 2060-6370

© Mészáros Orsolya

© Csippán Péter, Gynaecus András, Kenéz Árpád, Kreiter Attila, Pető Ákos, Szvath Márton, Viktorik Orsolya

Kiadja / Published by Martin Opitz Kiadó

www.martinopitz.hu

Felelős vezető / Publisher responsible: Tóth Csaba

Nyomdai munkák / Printing house: Kódex Könyvgyártó Kft.

Felelős vezető / Printing house responsible: Marosi Attila

TARTALOM

1. BEVEZETÉS: ÁSATÁS ÉS LELETFELDOLGOZÁS	9
1.1. Bevezetés	9
1.2. A város rövid története és kutatása	10
1.3. Az ásatás helyszíne, környezete, szintviszonyai	11
1.4. A feltárás menete és munkamódszere	12
1.5. A monográfia célkitűzése és felépítése	15
2. RÉGÉSZETI OBJEKTUMOK.....	17
2.1. Városerődítés	17
2.2. Házak, építmények, falak	24
2.2.1. 13–14. század.....	24
2.2.2. 16–17. század.....	30
2.2.3. 17–19. század.....	34
2.3. Kutak, ciszternák.....	39
2.3.1. 14–15. század.....	39
2.3.2. 16. század	44
2.3.3. 17–18. század.....	47
2.3.4. 19. század	52
2.4. Árkok.....	55
2.5. Tűzhelyek	60
2.6. Gödrök	66
2.6.1. 13. század	66
2.6.2. 14–16. század.....	67
2.6.3. 16–18. század.....	84
2.7. Új-, modern kori és ismeretlen korú objektumok, szórvány leletanyag.....	90
3. LELETANYAG	97
3.1. Kerámia	97
3.1.1. Kerámiaacsiszolat vizsgálat szempontjai	97
3.1.2. 13. századi kerámia leletanyag	98
3.1.2.1. Cserépbográcsok	98
3.1.2.2. Fehérkerámia	99
3.1.2.3. Barnakerámia.....	102
3.1.2.4. Redukált égetésű kerámia.....	102
3.1.3. 14–15. századi kerámia	104
3.1.3.1. 14. századi fehérkerámia.....	104
3.1.3.2. 14. századi redukált égetésű import kerámia.....	106
3.1.3.3. 15. századi fehérkerámia.....	110
3.1.3.4. 15. századi redukált égetésű kerámia.....	112
3.1.3.5. 15. századi vörös- és barnakerámia.....	113
3.1.4. 16–18. századi kerámia	116
3.1.4.1. Fehér, mázas kerámia.....	116
3.1.4.2. Fehér, vörösfestésű kerámia	119
3.1.4.3. Redukált égetésű kerámia.....	121
3.1.4.4. Vörös kerámia, pipák	122
3.1.4.5. Díszkerámia, egyéb tárgyak	122
3.1.5. Kályhacsempe, kályhaszem, padlótégla	124
3.1.6. Értékelés.....	126
3.2. Üveg.....	127
3.3. Fém – <i>Szvath Márton</i>	128
3.3.1. Épületekhez tartozó vasalatok.....	129
3.3.2. Szerszámok	130
3.3.3. Kulcsok.....	132
3.3.4. Kések	132
3.3.5. Patkók.....	134
3.3.6. Lószerszámok.....	135

3.3.7. Lábbeli sarokvasalatok	135
3.3.8. Szekérvasalatok	136
3.3.9. Egyéb tárgyak	136
3.3.10. Szegek	137
3.3.11. Értékelés	137
4. ÖSSZEFOGLALÁS	139
4.1. Kiindulópont	139
4.2. Történeti és topográfiai áttekintés	139
4.2.1. Történet	139
4.2.2. Topográfia	141
4.3. A lelőhely szűk környezetének helyrajza	142
4.4. Szintviszonyok, építészeti és éghajlati változások	143
4.5. A lelőhely topográfiai kérdései	145
4.5.1. Késő Árpád-kor (13–14. század)	146
4.5.2. Késő középkor (14–16. század)	147
4.5.3. Török kor és kora újkor (16–18. század)	151
4.6. Telekrekonstrukció. Gazdasági térhasználat	152
4.7. Anyagi kultúra	156
4.8. Értékelés	157
5. IRODALOM	159
6. KÉPJEGYZÉK	169
7. TÁBLÁK / FIGURES	175
7.1. Térképek, alaprajzok / Maps and ground plans of the site	177
7.2. Objektumrajzok / Ground plans and cross sections of archaeological features	184
7.3. Fotótáblák / Photos of archaeological features	209
7.4. Leletkatalógus / Catalogue of findings	245
7.5. Lelettáblák / Findings	299
7.6. Történeti és rekonstruált térképek / Historical and reconstructed maps and ground plans	329
8. KERÁMIÁK PETROGRÁFIAI VIZSGÁLATA – <i>Kreiter Attila, Viktorik Orsolya</i>	337
8.1. A petrográfiai vizsgálatok eredményei	337
8.2. Talajtani háttér és kitekintés fehéragyag-lelőhelyekre	346
8.3. A petrográfiai vizsgálat eredményeinek értékelése. Összefoglalás	348
8.4. Irodalom	352
8.5. Abstract. Petrographic analysis of pottery of the medieval site at Piac utca, Vác	357
9. ÁLLATCSONTLELETEK VÁC BELVÁROSÁBÓL – <i>Csippán Péter</i>	359
9.1. Bevezetés	359
9.2. Történeti háttér	359
9.3. Módszer	359
9.4. A leletanyag	360
9.4.1. Árpád-kor	361
9.4.2. Késő középkor	362
9.4.3. Török kor	368
9.4.4. 17–18. század	371
9.5. A késő középkori telekviszonyok és a húsfogyasztás	373
9.6. A váci leletanyag helye a késő középkori városi leletanyagok között	374
9.7. Összefoglalás	376
9.8. Irodalom	376
9.9. Abstract. Animal remains from the medieval site at Piac utca, Vác	377
10. VÁC, PIAC UTCA KÉSŐ KÖZÉPKORI RÉGÉSZETI LELŐHELY INTEGRÁLT ARCHAEOBOTANIKAI ÉRTÉKELÉSE – <i>Kenéz Árpád, Pető Ákos, Grynaeus András</i>	379
10.1. Bevezetés	379
10.2. Anyag és módszer	380
10.2.1. Makroarchaeobotanikai vizsgálat módszertana	381
10.2.1.1. A magok/termések, ételmaradványok elemzése	381
10.2.1.2. A faleletek taxonómiai értékelésének módszertana	381

10.2.2. Mikroarchaeobotanikai (fitolit) vizsgálat módszertana	381
10.2.3. A lelőhelyről származó növényi maradványok fennmaradási formái	382
10.3. Eredmények	383
10.3.1. Az objektumok mag- és termésleleteinek vizsgálati eredményei	383
10.3.2. A szőlőmagok alaktani vizsgálata	399
10.3.2.1. A 192., 207. és 209. objektum szőlőmagjainak alaktani elemzése	401
10.3.2.2. További objektumok szőlőmagjai	404
10.3.3. Antrakológiai és dendrológiai eredmények	405
10.3.4. A mikroarchaeobotanikai (fitolit) vizsgálat eredményei	405
10.4. Következtetések a késő középkori Vác növényhasználatára vonatkozóan	413
10.4.1. Gabonatermesztés	413
10.4.2. Kapásnövények termesztése	416
10.4.3. Termesztett és gyűjtögetett gyümölcsök	418
10.4.4. Szőlőtermesztés	423
10.4.5. Fahasználat	426
10.4.5.1. A 13. századi objektumok faanyaga	426
10.4.5.2. A 14. századi objektumok faanyaga	426
10.4.5.3. A 16. századi objektumok faanyaga	427
10.4.5.4. A 17. századi objektumok faanyaga	428
10.4.5.5. A 19. századi objektumok faanyaga	428
10.5. Irodalom	429
10.6. Abstract. The integrated archaeobotanical survey of the medieval site at Piac utca, Vác	432
11. ABSTRACT. ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN THE GERMAN QUARTER OF MEDIEVAL VÁC. THE PRELIMINARY EXCAVATION OF THE AREA OF THE UNDERGROUND PARKING GARAGE AT PIAC UTCA	437
12. SZERZŐK / AUTHORS	463